

Derivasi Rumus Reduksi Vokal dan Pembentukan Glotis dalam Bahasa Kerinci

Nur Farakhanna Mohd Rusli
farakhannamohdrusli@gmail.com
Universiti Putra Malaysia

Adi Yasran Abdul Aziz
adiyasran@gmail.com
Universiti Putra Malaysia

Raja Masittah Raja Ariffin
rajamasittah@upm.edu.my
Universiti Putra Malaysia

Mohd Sharifudin Yusop
mosy@upm.edu.my
Universiti Putra Malaysia

Saidatul Faiqah Samasu
sfaiqah@gmail.com
Universiti Putra Malaysia

ABSTRAK

Makalah ini bertujuan untuk menjelaskan proses derivasi yang melibatkan rumus reduksi vokal dan rumus pembentukan glotis dalam bahasa Kerinci. Dalam kajian ini, data yang diperoleh daripada ujaran penutur menunjukkan bahawa perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ dalam bahasa Kerinci akan direalisasikan sebagai [əʔ] seperti /tutup/ → [nũ.təʔ] ‘tutup’, /hidup/ → [i.dəʔ] ‘hidup’ dan /sanggap/ → [saŋ.gəʔ] ‘sanggup’ dan sebagainya. Berdasarkan data ini, perubahan bunyi yang berlaku menunjukkan bahawa vokal /u/ kehilangan fitur [+tinggi] dan akan direalisasikan sebagai vokal schwa [ə] melalui pelaksanaan rumus reduksi vokal di lingkungan suku kata akhir tertutup. Segmen /p/ pula akan kehilangan fitur [+labial] dan direalisasikan sebagai hentian glotis [ʔ] akibat pelaksanaan rumus pembentukan glotis di lingkungan yang sama dalam sesuatu perkataan. Dalam kajian ini, informan yang dipilih terdiri daripada masyarakat Kerinci berusia dalam lingkungan 50 tahun dan ke atas yang menuturkan bahasa Kerinci dialek Semerap di Kampung Batu 23, Sungai Lui, Hulu Langat Selangor. Data diperoleh melalui kaedah kepustakaan, pemerhatian dan temu bual. Data kemudiannya dianalisis menggunakan teori fonologi generatif yang diperkenalkan oleh Chomsky dan Halle (1968) yang dikembangkan oleh Roca dan Johnson (1999), dan Roca (2003). Berdasarkan teori fonologi generatif, setiap perubahan bunyi yang berlaku dalam satu proses derivasi akan dijelaskan secara berperingkat dengan menggunakan formalisasi rumus, fitur-fitur distingtif dan atur rumus. Hasil kajian menunjukkan bahawa perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ dalam bahasa Kerinci akan direalisasikan sebagai [əʔ]. Hal yang demikian kerana perubahan bunyi yang berlaku mematuhi atur rumus yang didahului oleh rumus reduksi vokal yang merealisasikan vokal /u/ kepada [ə]. Rumus tersebut kemudiannya diikuti oleh rumus pembentukan glotis yang merealisasikan segmen letupan dua bibir tak bersuara /p/ kepada hentian glotis [ʔ].

Katakunci: fonologi generatif; reduksi vokal; pembentukan glotis; bahasa Kerinci; bahasa Melayu

Derivation of Vowel Reduction and Glottal Formation Rules in the Kerinci Language

ABSTRACT

The aim of this article is to explain the derivation of vowel reduction and glottal formation rules in Kerinci Language. In this study, the data obtained shows that /up/ in word final position realized as [əʔ] as found in /tutup/ → [nũ.təʔ] ‘tutup’ (*close*), /hidup/ → [i.dəʔ] ‘hidup’ (*life*) and /sanggup/ → [saŋ.gəʔ] ‘sanggup’ (*able*) and etc. Based on the data shown, vowel /u/ lose its [+high] feature, resulting in the realization of schwa [ə] through the implementation of the vowel reduction rule in the closed final syllable. Segment /p/ meanwhile lose its [+labial] feature, thus realized as glottal stop [ʔ] due to the glottal formation in the same position in the word. The informants were chosen from among those native speakers of Kerinci’s Semerap dialect in Kampung Batu 23, Sungai Lui, Hulu Langat, Selangor. The data were obtained from literature reviews, observations and interviews. The data were analysed based on the theory of generative phonology introduced by Chomsky and Halle (1968), which was later extended by Roca and Johnson (1999), and Roca (2003). According to the theory of generative phonology, every sound changes occur in one derivation process explained and described step by step using the formalization rules, distinctive features and rule ordering. The results showed that the word ends with the /up/ sound in Kerinci language will be realized as [əʔ]. This is due to the compliance of the rules ordering that preceded by vowel reduction rules which realized /u/ as [ə]. The rules then followed by the glottal formation rules which realized voiceless bilabial plosive segments /p/ as glottal stop [ʔ].

Keywords: generative phonology; vowel reduction; glottal formation; Kerinci language; Malay language

PENDAHULUAN

Setiap bahasa atau dialek yang digunakan untuk tujuan komunikasi dalam kalangan masyarakat penuturnya mempunyai ciri-ciri linguistik yang unik dan tersendiri sebagai lambang identiti yang dapat mewakili kelompok etnik masing-masing (Zainal Abidin & Mohd Sharifudin, 2010). Begitu juga halnya dengan bahasa Kerinci yang dituturkan di Malaysia yang mempunyai sistem dan struktur bahasa yang tersendiri yang jelas berbeza dengan sistem dan struktur bahasa Melayu walaupun kedua-duanya berasal daripada rumpun keluarga bahasa yang sama (Adi Yasran, Raja Masittah, Mohd Sharifudin, Nur Farakhanna, 2014). Selain itu, data-data yang diperoleh daripada pertuturan informan sepanjang pemerhatian dijalankan menunjukkan aspek fonologi bahasa Kerinci yang dituturkan di Malaysia berbeza dengan aspek fonologi bahasa Kerinci induk yang dituturkan di Kabupaten Kerinci, Sumatera Barat, Indonesia.

Perbezaan tersebut diakui oleh Amir Hakim (1988) yang menjelaskan bahawa bahasa Kerinci di Semenanjung sudah terpisah daripada bentuk asalnya dan tidak lagi dituturkan sebagaimana yang dituturkan oleh penutur bahasa Kerinci induk di Indonesia. Tambah beliau, bahasa Kerinci yang dipakai oleh informan yang berasal dari perantau Kerinci yang sudah lama bermukim di Malaysia sudah banyak dipengaruhi oleh bahasa setempat sehingga kurang menggambarkan bahasa Kerinci yang dipakai di daerah Kerinci.

Dari segi asal usul, sumber daripada <https://ms.wikipedia.org/wiki/Kerinci> menjelaskan perkataan ‘Kerinci’ berasal daripada bahasa Tamil *Kurinji*, iaitu nama bunga

Strobilanthus yang tumbuh di kawasan pergunungan di India Selatan. Sumber tersebut juga menyatakan bahawa nama 'Kerinci' turut merujuk kepada nama sebuah gunung tertinggi di Sumatera dengan daerah di sekitarnya disebut sebagai *Kerinci*, *Kurinchai*, *Kunca* dan *Kincai* dalam bahasa tempatan. Menurut Jakub (1958), bahasa Kerinci mempunyai lebih daripada 80 jenis dialek yang masing-masing dibezakan dengan ciri-ciri fonologi yang tersendiri antaranya dialek Semerap, Pondok Tinggi, Tanjung Pauh, Rawang, Lempur Danau, Sungai Penuh dan sebagainya.

Dalam kajian ini, jenis dialek bahasa Kerinci yang dipilih ialah bahasa Kerinci dialek Semerap yang dituturkan oleh masyarakat Kerinci di Kampung Batu 21 Sungai Lui, Hulu Langat, Selangor. Jenis dialek bahasa Kerinci tersebut dikenal pasti berdasarkan temu bual antara penulis dengan informan. Menurut maklumat yang diperolehi daripada informan, majoriti penduduk di lokasi kajian merupakan penutur bahasa Kerinci yang menggunakan dialek Semerap. Penutur dialek-dialek bahasa Kerinci yang lain pula boleh ditemui di kampung-kampung lain di sekitar daerah Hulu Langat.

Berdasarkan analisis data yang diperolehi daripada ujaran penutur, aspek fonologi dialek bahasa Kerinci yang dikaji memperlihatkan perubahan pada perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ yang direalisasikan sebagai [əʔ]. Berikut dinyatakan contoh-contoh data yang diperolehi hasil temu bual bersama informan:

(1) Data perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ]

/tutup/	[nũ.təʔ]	'tutup'
/hidup/	[i.dəʔ]	'hidup'
/sanggung/	[san.gəʔ]	'sanggung'
/redup/	[rə.dəʔ]	'redup'
/tiup/	[ti.jəʔ]	'tiup'

Data (1) menunjukkan segmen /u/ dan /p/ yang berada di lingkungan akhir kata akan mengalami perubahan bunyi, iaitu segmen /u/ direalisasikan sebagai [ə] dan segmen /p/ direalisasikan sebagai [ʔ]. Berdasarkan data tersebut, penulis mengenal pasti dua jenis perubahan yang berlaku, iaitu (i) rumus reduksi vokal yang merealisasikan vokal tinggi /u/ kepada vokal schwa [ə], dan (ii) rumus pembentukan glotis yang merealisasikan segmen letupan dua bibir tak bersuara /p/ kepada hentian glotis [ʔ].

Oleh sebab /p/ merupakan segmen obstruen tak bersuara yang berkongsi kelas alamiah yang sama dengan segmen /k/ dan /t/, maka berikut disertakan data yang menunjukkan proses fonologi yang berlaku terhadap vokal /u/ yang mendahului segmen /k/ dan /t/ apabila berada di lingkungan yang sama dalam kata, iaitu di akhir kata:

(2) Data perubahan bunyi yang berlaku pada vokal /u/ yang mengikuti segmen /t/ dan /k/

/masuk/	[ma.soʔ]	'masuk'
/senduk/	[sən.doʔ]	'senduk'
/mangkuk/	[man.koʔ]	'mangkuk'
/tunduk/	[tun.doʔ]	'tunduk'
/pulut/	[pu.laʔ]	'pulut'
/mulut/	[mũ.laʔ]	'mulut'
/lembut/	[ləm.baʔ]	'lembut'
/semut/	[sə.maʔ]	'semut'

Data (2) menunjukkan bahawa /u/ yang mendahului segmen hentian langit lembut tak bersuara /k/ dan gigi-gusi tak bersuara /t/ tidak mengalami perubahan seperti yang berlaku terhadap /u/ dan /p/ dalam data (1). Hal yang demikian kerana /u/ yang mendahului /k/ dan /t/

di akhir kata mengalami pelaksanaan rumus fonologi yang berbeza, iaitu (i) rumus pembahagian vokal dan (ii) rumus perendahan vokal. Namun, kajian ini berfokuskan kepada perbincangan mengenai rumus reduksi vokal dan pembentukan glotis yang berlaku terhadap segmen /u/ dan /p/.

Maka, contoh-contoh yang dinyatakan dalam data (2) tidak dibincangkan kerana memerlukan analisis dan huraian yang lebih mendalam untuk menjelaskan proses fonologi yang berlaku. Sebaliknya, data tersebut akan digunakan sebagai *counter examples* untuk menunjukkan bahawa rumus yang berlaku terhadap /u/ dan /p/ tidak berlaku kepada segmen obstruen tak bersuara yang lain.

Oleh yang demikian, kajian ini akan menjelaskan perubahan bunyi /up/ kepada bunyi [əʔ] seperti yang dinyatakan dalam (1) berdasarkan formalisasi rumus dan fitur-fitur distingtif untuk menjawab persoalan mengapa dan bagaimana perubahan bunyi tersebut berlaku. Perubahan tersebut juga akan dianalisis menggunakan atur rumus untuk menjelaskan bagaimana kedua-dua rumus berinteraksi antara satu sama lain dalam satu proses derivasi yang sama hingga dapat menghasilkan bentuk fonetik yang tepat seperti yang diujarkan oleh penutur.

Menurut Nik Safiah, Farid, Hashim dan Abdul Hamid (2010), bahasa Melayu dan bahasa Kerinci tergolong dalam rumpun dan subkeluarga bahasa yang sama, iaitu rumpun Austronesia dan subkeluarga bahasa Sumatera. Bagi Newton (1997), jika bahasa yang terbit atau lahir daripada satu bahasa adalah daripada sumber yang sama, maka munasabah diandaikan bahawa bahasa-bahasa tersebut mempunyai bentuk dalaman yang sama. Menurut Zaharani (2013), kelainan atau perbezaan dalam dialek-dialek berkenaan adalah hasil daripada pelaksanaan rumus fonologi ke atas bentuk dalaman tersebut. Maka, data-data yang digunakan dalam kajian ini menggunakan bahasa Melayu sebagai bentuk dasar (dalaman).

Dengan merujuk bahasa Melayu sebagai bentuk dasar, perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ] dalam bahasa Kerinci boleh diramal melalui pelaksanaan rumus reduksi vokal dan pembentukan glotis. Malah, rumus-rumus fonologi yang dinyatakan dapat membuat ramalan yang tepat tentang proses alternasi yang berlaku. Selain itu, rumus reduksi vokal yang merealisasikan /u/ sebagai [ə] dan rumus pembentukan glotis yang merealisasikan /p/ sebagai [ʔ] menepati ciri kemunasabahan atau kealamiakan yang bertujuan memudahkan artikulasi. Hal ini dapat dilihat pada segmen-segmen yang berubah yang direalisasikan sebagai segmen baharu yang mempunyai ciri-ciri distingtif yang sama dengan segmen yang hadir bersebelahan dengannya, misalnya /u/→[ə] dan /p/→[ʔ].

METODOLOGI

Kajian ini merupakan suatu proses penyelidikan yang berbentuk kajian kes. Oleh itu, bilangan informan yang terlibat dalam kajian ini terdiri daripada sepuluh orang informan lelaki dan informan wanita yang masing-masing berusia dalam lingkungan 50 tahun dan ke atas. Informan yang dipilih juga dihadkan kepada kelompok masyarakat Kerinci yang menuturkan bahasa Kerinci dialek Semerap yang tinggal di Kampung Batu 21 Sungai Lui, Hulu Langat, Selangor. Informan dalam kajian ini dihadkan kepada penutur bahasa Kerinci yang dilahirkan di Kabupaten Kerinci, Sumatera Barat, Indonesia yang telah menetap di Malaysia dalam tempoh masa yang lama, iaitu antara 50 hingga 60 tahun, selain sudah mempunyai status kerakyatan sebagai warganegara.

Pengkhususan tersebut dilakukan bertujuan untuk mendapatkan sistem sebutan bahasa Kerinci yang asli dan bersifat konvensional berbanding bahasa Kerinci yang digunakan oleh penutur yang dilahirkan di Malaysia. Hal yang sedemikian kerana penutur yang dilahirkan di Indonesia masih menggunakan bahasa Kerinci hingga kini ketika berkomunikasi antara satu

sama lain. Walaupun informan yang ditemu bual mahir bertutur menggunakan bahasa Melayu, namun penggunaan bahasa tersebut terhadap kepada masyarakat tempatan yang bukan daripada keturunan Kerinci dan fenomena tersebut dapat dilihat sepanjang pemerhatian dijalankan, iaitu ketika penulis berada di kawasan lapangan bersama informan.

Berbeza dengan penutur yang dilahirkan di Malaysia, kepelbagaian faktor ekonomi dan sosial telah mempengaruhi cara sebutan bahasa Kerinci yang asal akibat pengaruh daripada penggunaan bahasa Melayu yang lebih banyak digunakan dalam kehidupan seharian. Dengan kata lain, bahasa Kerinci yang dituturkan oleh kelompok tersebut sudah banyak berasimilasi dan disesuaikan dengan bahasa dan budaya masyarakat tempatan, khususnya masyarakat Melayu. Hal yang sedemikian menyebabkan bahasa yang digunakan tidak lagi mencerminkan sistem bunyi bahasa Kerinci yang sebenar. Oleh sebab itu, bahasa Kerinci yang digunakan oleh kelompok tersebut tidak dapat dijadikan sebagai data dalam kajian ini.

Terdapat empat kaedah yang digunakan untuk mengumpul data antaranya kaedah kepustakaan, pemerhatian, rakaman dan temu bual. Kaedah kepustakaan membolehkan penulis mengumpul maklumat daripada sumber-sumber sekunder seperti tesis, jurnal dan teks-teks akademik untuk memahami dan membuat perbandingan daripada kajian terdahulu mengenai aspek-aspek yang ingin dikaji. Dalam kajian ini, maklumat mengenai bahasa Kerinci banyak dirujuk daripada kajian Mohd Isa Farhy (1971) dan Rozaimah dan Nor Diyana (2011). Maklumat yang berkaitan dengan teori fonologi generatif dirujuk daripada kajian Chomsky dan Halle (1968), Roca dan Johnson (1999) dan Roca (2003). Maklumat-maklumat lain yang digunakan untuk tujuan perbandingan atau rujukan pula diperolehi daripada kajian Yunus (1980), Farid (1980, 1984), Nor Hashimah (2007), Shahidi dan Rahim (2011), Zaharani (1993, 2013), Adi Yasran (2005, 2006, 2008, 2010, 2011, 2012), Mohd Tarmizi, Shahidi dan Rahim (2013).

Kaedah pemerhatian yang digunakan dalam kajian ini ialah kaedah pemerhatian turut serta yang menghendaki pengkaji turun ke kawasan lapangan untuk bertemu dengan informan bagi mendapatkan maklumat tentang bahasa Kerinci di lokasi yang telah ditetapkan. Sepanjang pemerhatian, penulis menggunakan kaedah rakaman sebagai bukti empiris bahawa data-data yang diperolehi adalah direkodkan berdasarkan ujaran sebenar penutur. Kaedah tersebut membantu penulis menganalisis cara sebutan yang sememangnya jelas kedengaran daripada informan, dan bukannya daripada pengamatan penulis sendiri. Kaedah temu bual pula digunakan oleh pengkaji dengan bertanyakan soalan kepada informan bertujuan untuk mendapatkan maklumat tentang cerita-cerita lisan seperti asal-usul bahasa Kerinci, latar belakang informan dan sebagainya. Setiap maklumat direkodkan, ditranskripsikan dan dibandingkan dengan kajian-kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu sama ada untuk tujuan pengesahan, perbandingan atau penilaian semula bagi data-data yang diperolehi daripada penutur.

TEORI FONOLOGI GENERATIF

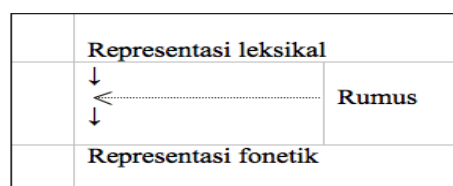
Kajian ini menerapkan kerangka fonologi generatif yang diperkenalkan oleh Chomsky dan Halle (1968) yang kemudian dikembangkan oleh Roca dan Johnson (1999), dan Roca (2003), sebagai panduan kepada pembaca untuk mewajarkan rasional kajian yang dilakukan dengan menggunakan asas-asas yang terdapat dalam *SPE (The Sound Pattern of English)*. Walaupun terdapat kemunculan teori-teori baru, namun teori yang diasaskan oleh Chomsky dan Halle (1968) masih bertahan dan relevan digunakan sehingga kini seperti kajian yang dilakukan oleh pengkaji tempatan termasuk Teoh (2006), Zaharani (2013), dan Farid (2015).

Dalam kajian ini, teori fonologi generatif yang dikembangkan oleh Roca dan Johnson (1999), dan Roca (2003) digunakan untuk menganalisis data. Hal yang demikian kerana teori

tersebut bukan sahaja merupakan asas kepada penghasilan teori-teori fonologi arus perdana masa kini, malah Roca (2003) turut menjelaskan bahawa teori fonologi generatif lebih mudah difahami terutama dalam kalangan ahli bukan fonologi. Dengan kata lain, teori tersebut bersifat lebih umum dan sesuai difahami oleh pembaca termasuk khalayak linguistik yang tidak mengkhusus dalam bidang fonologi.

Dalam analisis berdasarkan fonologi generatif, tugas memberikan penjelasan tentang suatu generalisasi linguistik dan juga proses formalisasinya adalah berdasarkan rumus tulis semula daripada input atau bentuk dalaman (Chomsky & Halle, 1968). Menurut Chomsky dan Halle (1969), salah satu ciri penting dalam fonologi generatif adalah analisisnya yang bersifat morfofonemik. Tambahnya, sifat morfofonemik ini menjelaskan bahawa setiap morfem dalam bentuk dalaman sudah tersedia dibentuk dan semua bentuk lain diterbitkan daripada bentuk dasar tersebut melalui rumus-rumus tertentu.

Hal yang sama turut dijelaskan oleh Roca dan Johnson (1999) yang menyatakan bahawa tingkah laku fonetik dikawal oleh rumus yang menghasilkan representasi fonetik (bentuk luaran) daripada representasi leksikal (representasi dalaman). Menurut beliau, representasi leksikal dalam leksikon mengandungi semua maklumat mengenai morfem dan ujaran. Oleh yang demikian, rumus-rumus dalam analisis fonologi generatif berperanan merealisasikan bunyi-bunyi leksikal tersebut ke dalam bunyi-bunyi bahasa tertentu yang diujarkan oleh penutur. Hubungan antara ketiga-tiga unsur tersebut dapat dijelaskan seperti dalam skema rajah berikut:

(Diubahsuai daripada Roca & Johnson, 1999)

RAJAH 1. Hubungan antara representasi leksikal, representasi fonetik dan rumus

Menurut Roca dan Johnson (1999), fitur distingtif merupakan unit paling asas dalam kajian fonologi. Tambahnya, fitur distingtif merupakan parameter pembeza bunyi yang mempunyai nilai binari/dedua sama ada nilai positif (+) atau negatif (-). Dalam hal ini, Roca dan Johnson (1999) menjelaskan bahawa segmen yang mempunyai ciri-ciri bunyi yang dinyatakan akan ditandai dengan nilai (+), manakala segmen yang tidak menepati ciri-ciri yang dinyatakan ditandai dengan nilai (-). Dengan kata lain, konsep binari atau dedua dalam kajian fonologi dapat menjelaskan ciri-ciri distingtif yang dimiliki oleh setiap segmen berdasarkan persamaan atau perbezaan nilai-nilai fitur yang diwakili oleh segmen tersebut.

Dalam analisis fonologi generatif, rumus-rumus fonologi yang terlibat untuk menjelaskan perubahan segmen bunyi yang berlaku dilaksanakan berdasarkan aturan tertentu yang dinamakan sebagai atur rumus. Roca dan Johnson (1999) menyatakan bahawa atur rumus merupakan strategi penggunaan rumus yang dilaksanakan secara berturut-turut, dan bukannya secara serentak. Dengan kata lain, atur rumus merujuk kepada pelaksanaan suatu rumus yang mendahului rumus yang lain. Tambah mereka, prinsip *Feeding Ordering* dalam atur rumus menjelaskan bahawa rumus pertama berperanan menghasilkan input yang membenarkan rumus kedua beroperasi. Jelasnya, aturan rumus yang tidak tepat akan menghasilkan bentuk fonetik yang bercanggah dengan ujaran sebenar penutur.

Dalam kajian ini, analisis berdasarkan pendekatan fonologi generatif dianggap masih relevan kerana dapat menjelaskan perubahan segmen bunyi yang berlaku dalam bahasa Kerinci secara berpadu, berdasarkan formalisasi rumus dan fitur-fitur distingtif. Malah, fonologi generatif masih sesuai digunakan untuk menganalisis proses-proses fonologi yang

berlaku kerana analisisnya tersebut melibatkan pertimbangan daripada aspek fonetik dan fonologi sekali gus dapat menggambarkan pola fonologi dialek bahasa Kerinci yang dikaji.

REDUKSI VOKAL

Dalam kajian dialek-dialek Melayu, pelaksanaan rumus reduksi vokal sering merealisasikan /a/ di akhir kata sebagai [ə]. Sebagai contoh, kajian dialek Melayu-Johor oleh Farid (1980) menjelaskan bahawa vokal /a/ direalisasikan sebagai [ə] apabila menduduki posisi akhir kata seperti yang terdapat pada perkataan /butə/ → [bu.tə] 'buta', /sukə/ → [su.kə] 'suka' dan /batfə/ → [ba.tfə] 'baca'. Berbeza dengan bahasa Kerinci dialek Semerap yang dituturkan di Kampung Batu 21, Sungai Lui, rumus reduksi vokal yang berlaku menunjukkan pelaksanaan yang berbeza dengan bahasa Melayu kerana wujudnya kelainan proses sebutan dalam dialek bahasa Kerinci yang dikaji.

Seerti yang dijelaskan sebelum ini, kajian ini menggunakan bahasa Melayu sebagai bentuk dasar. Oleh yang demikian, matriks fitur yang digunakan untuk mencirikan segmen-segmen dalam bahasa Melayu dirujuk sebagai representasi dalaman bagi menjelaskan matriks fitur bahasa Kerinci. Walau bagaimanapun, matriks fitur yang dinyatakan diubahsuai dengan hanya menyenaraikan segmen-segmen yang dibincangkan dalam kajian ini sahaja. Berikut diberikan matriks fitur untuk mencirikan segmen yang terlibat berdasarkan nilai binari:

(3) Matriks fitur distingtif bahasa Kerinci dialek Semerap

Fitur distingtif / Segmen	p	ʔ	u	ə
Silabik	-	-	+	+
Konsonantal	+	-	-	-
Sonoran	-	-	+	+
Koronal	-	-	-	-
Kontinuan	-	-	+	+
Labial	+	-	-	-
Tinggi	-	-	+	-
Rendah	-	+	-	-
Suara	-	-	+	+
Belakang	-	-	+	-
Bundar	-	-	+	-
ATR	-	-	+	-

(Diubahsuai daripada Farid M. Onn, 1980)

Seerti yang dijelaskan sebelum ini, perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ] dalam bahasa Kerinci melibatkan dua rumus fonologi yang berbeza. Menurut Roca dan Johnson (1999), setiap rumus perlu dilaksanakan mengikut urutan yang tepat berdasarkan konsep *Feeding Order*. Konsep *Feeding Order* menjelaskan bahawa, rumus pertama daripada kedua-dua rumus yang terlibat bertanggungjawab menyediakan input yang tepat yang diperlukan oleh rumus kedua beroperasi. Hal yang demikian penting untuk mengelakkan penghasilan output yang bercanggah dengan ujaran sebenar. Bagi menjelaskan bagaimana bunyi /up/ direalisasikan sebagai [əʔ], perubahan bunyi yang berlaku perlu didahului dengan rumus reduksi vokal seperti yang dijelaskan dalam rumus segmen berikut:

(4) u → ə / __ p #

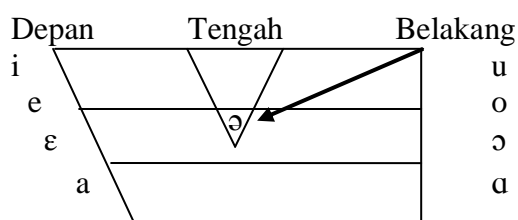
Perubahan segmen bunyi yang berlaku juga boleh direpresentasikan secara lebih tepat dan berpada dengan menggunakan rumus formal berikut:

$$(5) \begin{pmatrix} +\text{sil} \\ +\text{tinggi} \\ +\text{bel} \end{pmatrix} \rightarrow \begin{pmatrix} +\text{sil} \\ -\text{bel} \\ -\text{tinggi} \\ -\text{ren} \\ -\text{kor} \end{pmatrix} / \_ \begin{pmatrix} -\text{son} \\ -\text{kor} \\ -\text{suara} \end{pmatrix} \#$$

Rumus (4) dan (5) menjelaskan bahawa vokal tinggi /u/ akan mengalami proses reduksi vokal dan direalisasikan sebagai vokal schwa [ə] apabila diikuti oleh segmen /p/ di lingkungan akhir kata. Pelaksanaan kedua-dua rumus tersebut akan menyebabkan perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ direalisasikan sebagai *[əp]. Dalam hal ini, rumus fitur dalam data (5) dinyatakan walaupun tidak melibatkan kelas alamiah yang sama. Hal yang demikian bertujuan untuk menjelaskan rasional perubahan fonologi yang berlaku yang tidak dapat dikesan melalui rumus segmen seperti yang dijelaskan dalam data (4).

Menurut Roca dan Johnson (1999), vokal tinggi /u/ merupakan sebahagian daripada lapan vokal kardinal yang utama selain daripada vokal /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /o/, /ɔ/ dan /ɑ/. Bagi vokal schwa [ə], Roca dan Johnson (1999) menjelaskan bahawa vokal tersebut tidak termasuk dalam kelompok vokal kardinal, namun peranannya sangat penting dan turut dikenali sebagai vokal tengah. Sebagai perbandingan, data berikut menunjukkan perbezaan kedudukan antara vokal kardinal /u/, /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /o/, /ɔ/ dan /ɑ/ dan vokal tengah [ə]:

(6) Rajah kedudukan vokal kardinal dan vokal tengah:

(Diubahsuai daripada Roca & Johnson, 1999)

Data (6) menunjukkan proses perubahan yang menyebabkan vokal tinggi /u/ mengalami reduksi kepada vokal schwa [ə]. Berdasarkan data tersebut, vokal kardinal /u/ dihasilkan dengan badan lidah dinaikkan pada kedudukan paling tinggi hingga ke langit keras manakala vokal [ə] badan lidah berada di tengah-tengah rongga mulut atau dalam keadaan neutral. Menurut Jones (1972), kualiti bunyi vokal berbeza antara satu sama lain namun, secara umumnya vokal schwa [ə] merupakan vokal lemah manakala vokal-vokal yang lain kecuali vokal /a/ merupakan vokal kuat termasuklah vokal tinggi /u/. Beliau juga menjelaskan bahawa perbezaan antara segmen dengan bunyi kuat dan bunyi lemah dapat dilihat dari aspek bunyi vokal itu sendiri.

Dalam hal ini, vokal [ə] dianggap sebagai vokal lemah kerana ketegangan otot lidah semasa penghasilan bunyi tersebut adalah lebih kendur berbanding vokal kuat seperti vokal /u/ yang dihasilkan dalam keadaan otot lidah yang lebih tegang. Faktor tegang dan kendur ini juga dinyatakan oleh Roca dan Johnson (1999) yang mengelaskan [ə] sebagai vokal kendur (*lax*) manakala vokal [ɜ] yang kedudukan rendah daripada [ə] dicirikan sebagai vokal tegang (*tense*). Selain itu, ciri tegang dan kendur turut digunakan dalam kajian Adi Yasran (2005) seperti yang dinyatakan dalam rajah berikut:

Fitur	i	u	e	ə	o	a
Kendur				√		√
Tegang	√	√	√		√	

(Adi Yasran, 2005)

RAJAH 2. Matriks fitur vokal

Berdasarkan rajah 2, segmen /u/ merupakan vokal kuat manakala /ə/ merupakan vokal lemah. Berdasarkan arah perubahan gerakan lidah seperti yang dinyatakan dalam data (6), perubahan /u/ kepada [ə] dirujuk sebagai reduksi vokal kerana proses yang berlaku menunjukkan penggalan yang berada di posisi kuat yang diwakili oleh vokal tinggi /u/ bergerak ke posisi lemah, iaitu di kedudukan tengah-tengah rongga mulut yang diwakili oleh vokal schwa [ə]. Menurut Schane (1992), rumus reduksi vokal yang berlaku secara tidak langsung telah mengubah struktur suku kata asal bahasa yang dikaji kerana proses fonologi yang berlaku telah menjejaskan taburan konsonan dan vokal pada struktur suku kata secara relatif dengan merealisasikan bunyi /up/ kepada [əʔ] di akhir kata.

Berdasarkan rumus (4) dan (5), rumus reduksi vokal /u/ kepada [ə] berlaku disebabkan oleh pengaruh ciri distingtif yang dimiliki oleh segmen letupan dua bibir tak bersuara /p/ yang mengikuti vokal tersebut di lingkungan akhir kata. Hal yang demikian berlaku kerana fitur [-kor], [-tinggi], [-bel], [-ren] dan [-bun] yang dimiliki oleh segmen /p/ mempengaruhi proses pelemahan bunyi berlaku terhadap /u/. Ini menyebabkan vokal yang direalisasikan ialah [ə] kerana, berbanding /u/, vokal schwa [ə] mempunyai ciri distingtif yang sama dengan ciri /p/.

Malah, dalam rumus tersebut, fitur [-kor] yang dimiliki oleh segmen /p/ membantu memudahkan proses pelemahan berlaku. Menurut Nor Hashimah (2007), segmen yang berfitur [-kor] dihasilkan apabila lidah berada dalam keadaan biasa dan badan lidah tidak mengalami pergerakan sama ada ke atas atau ke bawah, atau pada kedudukan yang tidak tinggi dan tidak rendah. Berdasarkan penjelasan beliau, /p/ berfitur [-kor]. Disebabkan vokal [ə] juga berkongsi fitur [-kor] sama seperti segmen /p/, maka proses reduksi vokal lebih cenderung dilaksanakan.

Selain itu, fitur [-bel] yang dimiliki oleh segmen /p/ juga turut menyebabkan rumus reduksi vokal berlaku. Hal ini kerana vokal [ə] berkongsi fitur [-bel] yang sama berbanding vokal /u/ yang memiliki fitur [+bel]. Dengan kata lain, vokal /u/ yang berfitur [+bel] akan mengalami proses reduksi kepada vokal schwa [ə] yang berfitur [-bel] akibat pengaruh daripada segmen /p/ yang mengikuti vokal tersebut di akhir kata yang juga mempunyai fitur [-bel].

Seperti yang dijelaskan sebelum ini, Roca dan Johnson (1999), dan Adi Yasran (2005) menjelaskan vokal [ə] merupakan vokal tengah yang mempunyai ciri kendur manakala vokal kardinal yang lain (kecuali vokal /a/) masing-masing mempunyai ciri tegang (Rujuk rajah 2). Oleh yang demikian, proses fonologi yang berlaku terhadap vokal /u/ yang direalisasikan sebagai [ə] jelas menunjukkan berlakunya proses reduksi vokal, iaitu pelemahan daripada bunyi kuat yang diwakili oleh /u/ kepada bunyi lemah yang diwakili oleh vokal schwa [ə].

Berdasarkan rumus (4) dan (5) juga, ciri [bel] yang dimiliki oleh vokal [ə] dinyatakan dengan nilai [-bel]. Sebelum ini, terdapat beberapa pendapat yang berbeza mengenai ciri [bel] yang diwakili oleh vokal [ə]. Sebagai contoh, kajian fonologi dan morfologi dialek Perak yang dijalankan oleh Zaharani (1991) menggunakan fitur [+bel] untuk mewakili vokal schwa. Namun, memandangkan kajian ini menggunakan bahasa Melayu sebagai bentuk

dalamannya, maka fitur [-bel] digunakan untuk mewakili [ə] seperti dalam matriks fitur yang dinyatakan dalam data 3. Tambahan pula, kedudukan lidah dan bibir untuk menghasilkan bunyi [ə] berada dalam keadaan biasa tanpa mengalami sebarang pergerakan berbanding fitur [+bel] dengan keadaan lidah ditarik ke belakang.

Dari aspek fonetik, urutan segmen bunyi yang mempunyai ciri distingtif yang sama lebih mudah diujarkan berbanding segmen bunyi yang mempunyai ciri distingtif yang berbeza. Hal ini seperti yang dijelaskan oleh Roca dan Johnson (1999) bahawa kebergantungan antara fitur dalam fonologi sangat penting apabila dua segmen hadir bersebelahan antara satu sama lain. Beliau memberikan contoh bunyi nasal dalam perkataan *tent* merupakan segmen alveolar yang dihasilkan di kedudukan gigi-gusi. Maka, boleh dijangka bahawa segmen yang akan mengikuti bunyi nasal tersebut juga merupakan konsonan yang dihasilkan di kedudukan yang sama, iaitu segmen /t/. Dengan kata lain, kehadiran urutan bunyi dalam suatu kata adalah dipengaruhi oleh ciri-ciri distingtif yang sama yang dimiliki oleh segmen yang hadir bersebelahan dengannya.

Disebabkan vokal [ə] dan segmen /p/ banyak berkongsi fitur yang sama maka penutur cenderung menghasilkan bunyi *[əp] berbanding *[up]. Oleh sebab itu, vokal tinggi /u/ mengalami pelemahan kepada vokal schwa [ə] apabila diikuti oleh segmen /p/ di lingkungan suku kata akhir tertutup. Walau bagaimanapun, output *[əp] yang dihasilkan daripada rumus reduksi vokal sebelum ini masih tidak tepat kerana, dalam ujaran sebenar, penutur bahasa Kerinci menuturkan perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ sebagai [əʔ]. Berdasarkan perbincangan sebelum ini, hanya segmen vokal sahaja yang mengalami perubahan. Dalam data yang diperoleh, segmen /p/ yang berada di lingkungan akhir kata juga turut mengalami perubahan dan direalisasikan sebagai [ʔ]. Bagi menghasilkan bentuk fonetik yang tepat, rumus reduksi vokal yang dilaksanakan sebelum ini perlu diikuti dengan rumus pembentukan glotis yang merealisasikan segmen /p/ di akhir kata sebagai segmen hentian glotis [ʔ].

PEMBENTUKAN GLOTIS

Berdasarkan data (1), bunyi /up/ di lingkungan akhir kata dalam bahasa Kerinci akan direalisasikan sebagai [əʔ]. Perubahan bunyi yang berlaku menunjukkan terdapat satu lagi rumus fonologi yang terlibat selain rumus reduksi vokal, iaitu rumus pembentukan glotis yang melibatkan segmen /p/. Dalam perbincangan sebelum ini, output *[əp] yang dihasilkan daripada rumus reduksi vokal masih belum menghasilkan bentuk fonetik yang tepat kerana segmen /p/ di lingkungan suku kata akhir tertutup akan kehilangan fitur [+labial] dan direalisasikan sebagai hentian glotis [ʔ] seperti /tutup/ → [nũ.təʔ] 'tutup' dan /hidup/ → [i.dəʔ] 'hidup'. Berikut dinyatakan rumus segmen yang dapat menjelaskan perubahan /p/ kepada [ʔ]:

$$(7) \quad p \rightarrow ? / ə \_ \#$$

Perubahan segmen bunyi yang berlaku juga boleh direpresentasikan secara lebih tepat dan berpada dengan menggunakan rumus formal berikut:

$$(8) \quad \begin{pmatrix} +\text{son} \\ -\text{kor} \\ -\text{tinggi} \\ -\text{suara} \end{pmatrix} \rightarrow \begin{pmatrix} -\text{kons} \\ -\text{kont} \\ -\text{bel} \end{pmatrix} / \_ \begin{pmatrix} +\text{sil} \\ -\text{bel} \\ -\text{ATR} \end{pmatrix} \#$$

Rumus (7) dan (8) menjelaskan bahawa segmen hentian dua bibir tak bersuara /p/ akan direalisasikan sebagai hentian glotis [ʔ] apabila didahului oleh vokal schwa [ə] di lingkungan

suku kata akhir tertutup. Pelaksanaan rumus pembentukan glotis ini akan menyebabkan output *[əp] sebelum ini direalisasikan sebagai [əʔ], sekali gus dapat menghasilkan output yang tepat seperti /tutup/ → [nũ.təʔ] ‘tutup’, /hidup/ → [i.dəʔ] ‘hidup’, /sanggup/ → [san.gəʔ] ‘sanggup’ dan sebagainya.

Berdasarkan rumus tersebut, segmen /p/ direalisasikan sebagai [ʔ] disebabkan pengaruh ciri distingtif [-bel] yang dimiliki oleh vokal schwa [ə]. Disebabkan segmen /p/ juga berfitur [-bel], maka segmen tersebut lebih cenderung mengalami pembentukan glotis terutama apabila didahului oleh vokal [ə] di lingkungan suku kata akhir tertutup yang direalisasikan daripada vokal tinggi /u/ yang dinyatakan dalam struktur dalaman. Jelasnya, kehadiran vokal [ə] sebelum segmen /p/ mempengaruhi rumus pembentukan glotis berlaku yang merealisasikan segmen [ʔ] dan menghasilkan output [əʔ].

Selain itu, fitur [+sil] dan [-ATR] yang dinyatakan dalam rumus tersebut bukan sahaja diwakili oleh vokal [ə] sebaliknya turut mewakili segmen [ɛ] dan /a/. Namun, segmen [ɛ] boleh dikecualikan daripada rumus tersebut kerana [ɛ] tidak termasuk sebagai segmen dalaman kerana seperti yang dijelaskan sebelum ini, bahasa Melayu dirujuk sebagai representasi dalaman bagi bahasa Kerinci. Menurut Farid (1980), bahasa Melayu tidak mengiktiraf [ɛ] sebagai fonem, oleh yang demikian, [ɛ] dalam bahasa Kerinci juga tidak tergolong sebagai segmen dasar. Bagi vokal /a/ pula, rumus pembentukan glotis tidak berlaku apabila segmen [ʔ] didahului oleh vokal tersebut kerana vokal /a/ di akhir kata dalam bahasa Kerinci mengalami rumus fonologi yang lain di lingkungan yang sama dalam kata, iaitu rumus pembundaran vokal dan direalisasikan sebagai [ə] yang menghasilkan bentuk fonetik [əp].

Hal ini dapat dilihat pada contoh-contoh seperti /tətap/ → [tə.təp] ‘tetap’, /hingat/ → [iŋ.gəp] ‘hingat’, /tingkap/ → [tiŋ.kəp] ‘tingkap’ dan /asap/ → [a.səp] ‘asap’. Berdasarkan contoh, vokal /a/ direalisasikan sebagai [ə] manakala segmen /p/ yang mengikuti vokal tersebut tidak direalisasikan sebagai hentian glotis dan sebaliknya kekal sebagai [p] akibat perkongsian atau pengaruh fitur [+labial] yang turut dimiliki oleh vokal [ə]. Oleh sebab itu, rumus pembentukan glotis, seperti yang diformalisasikan dalam rumus (8), tidak berlaku kepada vokal [ɛ] dan /a/ sebaliknya hanya berlaku kepada vokal schwa [ə] sahaja.

Seperti yang dijelaskan dalam data (2) sebelum ini, perkataan yang berakhir dengan bunyi /uk/ dan /ut/ dalam bahasa Kerinci tidak mengalami proses fonologi yang sama seperti yang berlaku terhadap perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/. Hal yang demikian kerana perkataan yang berakhir dengan bunyi /uk/ tidak diujarkan sebagai *[əʔ] sebaliknya direalisasikan sebagai [oʔ] contohnya pada perkataan /masuk/ [ma.soʔ] ‘masuk’, /senduk/ [sən.doʔ] ‘senduk’ dan /manjuk/ [maŋ.koʔ]. Begitu juga halnya dengan bunyi /ut/ di akhir kata yang direalisasikan sebagai [aʔ] contohnya pada perkataan /pulut/ [pu.laʔ] ‘pulut’, /mulut/ [mũ.laʔ] ‘mulut’ dan /lambut/ [ləm.baʔ] ‘lambut’ (Rujuk data 2). Jelasnya, syarat lingkungan bagi yang membenarkan /u/ direalisasikan sebagai [ə] hanya apabila vokal tinggi tersebut diikuti oleh segmen /p/ sahaja dan bukan terhadap segmen /k/ dan /t/.

Berdasarkan perbincangan sebelum ini, perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ] dalam bahasa Kerinci perlu didahului dengan rumus reduksi vokal. Hal yang demikian kerana, jika rumus pembentukan glotis dilaksanakan terlebih dahulu, maka perubahan segmen bunyi vokal yang mendahului segmen hentian tak bersuara di lingkungan suku kata akhir tidak boleh berlaku. Oleh itu, berikut dinyatakan atur rumus yang tepat yang dapat menjelaskan bagaimana perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ] beroperasi dalam nahu bahasa Kerinci:

(9)	BK	
Bentuk dalaman		/tutup/
Rumus reduksi vokal		nutəp
Rumus pembentukan glotis		nutəʔ
Bentuk permukaan		[nũ.təʔ]

Atur rumus (9) menunjukkan bahawa rumus reduksi vokal perlu dilaksanakan lebih awal berbanding rumus pembentukan glotis. Pelaksanaan rumus reduksi vokal yang merealisasikan vokal /u/ kepada [ə] akan menyebabkan bunyi /up/ di akhir kata direalisasikan sebagai *[əp]. Output daripada pelaksanaan rumus reduksi vokal seterusnya dapat menjadi input yang membenarkan rumus pembentukan glotis berlaku dengan merealisasikan segmen /p/ di akhir kata kepada hentian glotis [ʔ] sekali gus menghasilkan bentuk fonetik yang bertepatan dengan ujaran sebenar penutur, iaitu [əʔ].

Di samping itu, contoh yang dikemukakan dalam data (9) adalah hasil daripada kata terbitan seperti *men+tutup* yang mengubah konsonan letupan alveolar /t/ kepada bunyi nasal [n]. Menurut Adi Yasran, Raja Masittah, Mohd Sharifudin dan Nur Farahkhanna (2014), bentuk ini turut berlaku pada perkataan lain dalam bahasa Kerinci seperti [nũ.læh] untuk /tulis/ yang terbit daripada kata *men+tulis*. Tambahnya, perubahan yang berlaku dinamakan sebagai penggantian nasal, iaitu penggantian bunyi obstruen tak bersuara /t/ pada kata dasar dengan bunyi nasal yang sama daerah artikulasinya (homorganik). Rujuk Adi Yasran, Raja Masittah, Mohd Sharifudin dan Nur Farahkhanna (2014) kerana proses yang sama telah dijelaskan dalam kajian tersebut yang turut membincangkan tentang bahasa Kerinci.

Jelasnya, rumus (9) merupakan aturan yang tepat untuk menjelaskan perubahan bunyi /up/ kepada [əʔ] yang berlaku dalam bahasa Kerinci. Walau bagaimanapun, bentuk fonetik yang tidak tepat akan terhasil jika aturan yang sebaliknya dilakukan seperti yang dijelaskan dalam derivasi berikut:

(10)	BK	
Bentuk dalaman		/tutup/
Rumus pembentukan glotis		-
Rumus reduksi vokal		nutəp
Bentuk permukaan		*[nũ.təp]

Derivasi (10) menunjukkan bahawa rumus pembentukan glotis tidak dapat dilaksanakan kerana tidak mematuhi syarat lingkungan yang telah ditetapkan. Hal yang demikian berlaku kerana syarat lingkungan bagi rumus pembentukan glotis menetapkan segmen /p/ akan direalisasikan sebagai [ʔ] hanya apabila didahului oleh vokal schwa [ə] di lingkungan suku kata akhir tertutup. Namun, pelaksanaan rumus pembentukan glotis yang dilaksanakan terlebih dahulu menyebabkan segmen /p/ tidak dapat direalisasikan sebagai [ʔ] kerana vokal yang mendahului segmen tersebut tidak diwakili oleh vokal schwa [ə] sebaliknya didahului oleh vokal tinggi /u/ yang masih belum mengalami reduksi vokal kepada vokal [ə].

Oleh sebab itu, rumus pembentukan glotis tidak dapat dilaksanakan dan akan menyebabkan segmen /p/ kekal sebagai [p]. Pengekalan segmen /p/ di kedudukan tersebut akan menyebabkan bunyi /up/ di akhir kata kekal sebagai *[up] seperti yang diujarkan dalam bentuk fonemik. Dalam derivasi (10), rumus reduksi vokal yang mengikuti rumus pembentukan glotis sememangnya dapat dilaksanakan dengan merealisasikan vokal /u/ kepada [ə] dan seterusnya akan menghasilkan output *[əp]. Walau bagaimanapun, output *[əp] yang dihasilkan jelas bercanggah dengan bentuk fonetik yang sebenar kerana penutur

bahasa Kerinci membunyikan perkataan yang berakhir dengan bunyi /up/ sebagai [ɔʔ] dan bukannya *[əp]. Jelasnya, atur rumus yang tidak tepat akan menghasilkan bentuk fonetik yang berbeza dengan data sebenar.

KESIMPULAN

Berdasarkan dapatan kajian di atas, dapatlah disimpulkan bahawa bunyi /up/ di akhir kata dalam bahasa Kerinci akan direalisasikan sebagai [ɔʔ]. Perubahan segmen bunyi tersebut berlaku kerana mematuhi atur rumus yang menetapkan bahawa rumus reduksi vokal yang merealisasikan /u/ kepada [ə] wajib diikuti oleh rumus pembentukan glotis yang merealisasikan /p/ kepada [ʔ]. Hasil kajian ini juga menunjukkan bahawa perubahan /up/ kepada [ɔʔ] di lingkungan suku kata akhir tertutup dalam bahasa Kerinci turut dipengaruhi oleh ciri-ciri distingtif yang dimiliki oleh suatu segmen bunyi yang bersebelahan dengan segmen lain yang mengalami perubahan.

Dengan kata lain, perubahan yang berlaku menunjukkan tabiat penutur bahasa Kerinci yang cenderung memilih untuk mengujarkan deretan segmen bunyi yang berkongsi ciri distingtif yang sama dalam suatu perkataan yang bertujuan untuk memudahkan penyebutan seperti yang dijelaskan oleh Farid (1988). Hal ini dapat dilihat pada vokal [ə] yang direalisasikan daripada vokal /u/ kerana vokal [ə] mempunyai ciri distingtif [-kor] dan [-bel] yang sama dengan segmen /p/ yang mengikutinya di akhir kata. Segmen /p/ yang kemudiannya direalisasikan sebagai [ʔ] pula menunjukkan bahawa kehadiran segmen hentian glotis [ʔ] adalah dipengaruhi oleh vokal schwa [ə] yang mendahului segmen tersebut dari segi fitur [-bel]. Jelasnya, output [ɔʔ] yang dihasilkan menunjukkan perkongsian ciri distingtif yang sama. Dari segi manifestasi fonetik, kedua-dua segmen bunyi berurutan yang sama fiturnya lebih mudah diujarkan oleh alat artikulasi. Oleh sebab itu, penutur bahasa Kerinci memilih untuk membunyikan perkataan yang berakhir dengan /up/ sebagai [ɔʔ].

Dapatan kajian ini juga menunjukkan bahawa teori fonologi generatif masih relevan digunakan untuk menjelaskan perubahan bunyi yang berlaku dalam bahasa Kerinci dengan menggunakan bukti-bukti empirikal berdasarkan formalisasi rumus, fitur distingtif dan atur rumus. Hal yang demikian berlaku kerana Chomsky dan Halle (1968) menjelaskan bahawa fitur-fitur distingtif merupakan antara gagasan utama dalam bidang fonologi generatif yang dapat memberi panduan kepada ahli fonologi untuk mengenal pasti persamaan atau perbezaan ciri distingtif yang dimiliki oleh suatu segmen bunyi dengan segmen bunyi yang lain. Selain fitur, Roca dan Johnson (1999) menjelaskan peranan atur rumus juga penting untuk menjelaskan bagaimana bentuk fonetik yang tepat dihasilkan secara berperingkat-peringkat dalam satu proses derivasi yang sama, iaitu dengan cara suatu rumus mendahului rumus yang lain mengikut syarat-syarat lingkungan yang telah ditetapkan bagi mematuhi konsep *feeding ordering*. Jelasnya, formalisasi rumus, fitur distingtif dan atur rumus berdasarkan teori fonologi generatif ini telah berjaya menjawab persoalan mengapa bunyi /up/ di akhir kata direalisasikan sebagai [ɔʔ] dalam bahasa Kerinci.

Dari segi implikasi, kajian ini dapat memberikan pengetahuan baharu kepada masyarakat mengenai bahasa Kerinci yang dituturkan di Malaysia. Selain itu, kajian juga dapat memperkaya dan memperluaskan kajian fonologi, khususnya yang berkaitan dengan bahasa Kerinci. Malahan juga, hasil kajian ini dapat memberikan panduan kepada pengkaji tempatan terutama dalam kalangan pengkaji baharu yang berminat mendalami bahasa-bahasa minoriti yang terdapat di Malaysia. Pada masa yang sama, kajian ini dapat dijadikan sebagai rujukan untuk memahami asas-asas kajian fonologi berdasarkan analisis fonologi generatif yang diperkenalkan oleh Chomsky dan Halle (1968).

Akhir sekali, kajian ini dapat membantu memperkaya perbendaharaan kata dalam bahasa Melayu melalui penggunaan istilah-istilah yang terdapat dalam bahasa Kerinci. Hal yang demikian seperti yang dijelaskan oleh Mohd. Sharifudin (2011) bahawa proses mencari padanan bahasa Melayu bagi suatu istilah asing perlu dimulai dengan dialek, bahasa sukuan atau bahasa yang serumpun supaya variasi linguistik yang pelbagai dapat membantu perkembangan bahasa Melayu ke arah yang lebih dinamik selain dapat memberi sumbangan yang terhadap pembinaan bahasa Melayu itu sendiri.

RUJUKAN

- Adi Yasran Abdul Aziz (2005). Aspek Fonologi Dialek Kelantan: Satu Analisis Teori Optimaliti. *Tesis Ph.D.* Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA). Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Adi Yasran Abdul Aziz (2006). Inventori Vokal Dialek Melayu Kelantan: Satu Penilaian Semula. *Prosiding Seminar Linguistik dan Pembudayaan Bahasa Melayu ke-2*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Adi Yasran Abdul Aziz (2008). Urutan Nasal-Obstruen Dialek Kelantan: Satu Analisis Teori Optimaliti. *Jurnal Bahasa*. 14.1-19.
- Adi Yasran Abdul Aziz (2010). Inventori Vokal Dialek Melayu Kelantan: Satu Penilaian Semula. *Jurnal Linguistik*. 11(12), 1-12.
- Adi Yasran Abdul Aziz (2011). Suku Kata Dasar Dialek Kelantan Berdasarkan Teori Optimaliti. *GEMA® Online Journal of Language Studies*. 11(2), 121-136.
- Adi Yasran Abdul Aziz (2012). Analisis Koda Berdasarkan Kekangan dalam Dialek Kelantan. *GEMA® Online Journal of Language Studies*. 12(4), 1127-1145.
- Adi Yasran Abdul Aziz, Raja Masittah Raja Ariffin, Mohd Sharifudin Yusop & Nur Farakhanna Mohd Rusli (2014). Pengglotisan Geseran /s/ dalam Bahasa Kerinci. *GEMA® Online Journal of Language Studies*. 14(3), 225-242.
- Amir Hakim Usman (1988). Fonologi dan Morfologi Bahasa Kerinci Dialek Sungai Penuh. *Tesis Ijazah Sarjana Sastera*. Jakarta: Universitas Indonesia.
- Chomsky, Noam & Halle, Morris (1968). *The Sound Pattern of English*. New York.
- Jones, Daniel (1972). *An Outline of English Phonetics*. New York: Cambridge University Press.
- Farid M. Onn (1980). *Aspect of Malay Phonology and Morphology: A Generative Approach*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Farid M. Onn (1984). Konsep-konsep Dasar Teori Fonologi Generatif. *Seminar Linguistik Transformasi-Generatif* (3-5 Ogos 1984: Kuala Lumpur).
- Farid M. Onn (1988). Konsep-Konsep Dasar dalam Teori Fonologi Generatif dlm. Nik Safiah Karim (pynt.). *Linguistik Transformasi Fonologi Generatif: Suatu Penerapan pada Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Farid M. Onn (2015). *Saya dan Fonologi Bahasa Melayu: Mendekati Tatabahasa Sejagat*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Kerinci <https://ms.wikipedia.org/wiki/Kerinci> (Atas talian) Muat turun pada 18 Ogos 2015.
- Jakub Isman (1958). *Kerinci Phonology*. Bloomington: Indiana University.
- Mohd. Isa Farhy Yassin (1971). Sistim Bunyi Loghat Kerinci dan Perbandingannya dengan Bahasa Melayu Standard. *Majalah Dewan Bahasa*. XIII(3), 162-169.
- Mohd. Sharifudin Yusop (2011). Status Dialek Duano dan Dialek Kanaq berdasarkan Petunjuk Sosioantropologi Bahasa. *Kedinamikan Bahasa dan Budaya: Isu dan Trend*. Serdang: Penerbit UPM.

- Mohd Tarmizi Hasrah, Shahidi A. H. & Rahim Aman (2013). Inovasi dan Retensi dalam Dialek Hulu Tembeling. *GEMA® Online Journal of Language Studies*. 13(3), 211-222.
- Newton, Brian (1997). *The Generative Interpretation of Dialect: A Study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nik Safiah, Farid M. Onn, Hashim Haji Musa & Abdul Hamid Mahmood (2010). *Tatabahasa Dewan Edisi Ketiga*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nor Hashimah Jalaluddin (2007). *Asas Fonetik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Roca, Iggy & Johnson, Wyn (1999). *A Course in Phonology*. USA: Blackwell Publisher Inc.
- Roca, Iggy (2003). *Generative Phonology: Linguistic Theory Guides. Second Edition*. Edited by Richard Hudson. London and New York: Routledge.
- Rozaimah Rashidin & Nor Diyana Saupi (2011). "Kata Ganti Nama dalam Dialek Kerinci". *Jurnal Linguistik*. 14,1-16.
- Shahidi A.H dan Rahim Aman (2011). An Acoustical Study of English Plosives in Word Initial Position produced by Malays. *3L: Language Linguistics Literature®*, *Southeast Asian Journal of English Language Studies*. 17(2), 23 -33.
- Schane, Sanford A. (1992) (Terjemahan Zaharani Ahmad dan Nor Hashimah Jalaluddin). *Fonologi Generatif*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Yunus Maris (1980). *The Malay Sound System*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Zaharani Ahmad (1993). *Fonologi Generatif: Teori dan Penerapan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zaharani Ahmad (2013). *Aspek Fonologi Bahasa Melayu: Daripada Derivasi Rumus kepada Tatatingkat Kekangan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zainal Abidin dan Mohd Sharifudin (2010). Mandala dan Sikap Bahasa Etnik Bhuket. *Jurnal Aswara*. 5(2), 85-96.

PENULIS

Nur Farahkhanna binti Mohd Rusli ialah pelajar Ph.D di Jabatan Bahasa Melayu, Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia.

Adi Yasran bin Abdul Aziz (Ph.D) ialah Profesor Madya di Jabatan Bahasa Melayu, Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia. Bidang pengkhususan beliau ialah fonetik dan fonologi bahasa Melayu, dan sistem tulisan Jawi.

Mohd Sharifudin bin Yusop (Ph.D) ialah Profesor Madya di Jabatan Bahasa Melayu, Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia. Bidang pengkhususan beliau ialah sosiolinguistik, sosiobudaya, bahasa-bahasa orang Asli dan ketrampilan berbahasa.

Raja Masittah binti Raja Ariffin (Ph.D) ialah Profesor Madya di Jabatan Bahasa Melayu, Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia. Bidang pengkhususan beliau ialah sosiolinguistik, linguistik terapan, dialektologi, linguistik sejarah, pembinaan dan pengembangan bahasa Melayu, dan istilah dan penterjemahan.

Saidatul Faiqah Binti Samasu ialah Pegawai Penerbitan Jurnal di Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia.